

V. Cesta k neznámému Bohu labyrintem ambivalence

Jak jsme již řekli v úvodu, u zrodu Sábata literárního díla stojí vědomí hluboké epistemologické krize doby, vědomí omezenosti a dočasnosti vědeckého poznání založené na osobní zkušenosti přírodního vědce, odpor k fetišizaci a „zbožštění“ vědy a jejích nositelů spojený s přesvědčením, že věda se v podstatné míře podílí nejenom na dehumanizaci člověka, nýbrž také na rozvoji ničivých sil. Tyto postuláty spolu s bytostnou potřebou metafyzického prožitku světa tvoří základní konstanty, ve kterých autor rozvíjí své dílo charakterizované dualismem tematickým (svár dobra a zla, temnoty a světla) i formálním (diskurzivní esej versus imaginativní román).

Ukázali jsme, že svár protikladů je zdrojem nečekaných strukturálních a transtextových konfigurací a sémantických konvergencí a divergencí, které činí ze Sábata díla ojedinělý literární korpus, který nebyl po našem soudu dosud beze zbytku doceněn¹. Dualismus prostupující celé jeho románové dílo, který autor překoná ve svém třetím románu (*Abaddón*) a který je podle nás příčinou jeho definitivního románového odmlčení, je výrazem bytostné potřeby na jedné straně sjednotit a uvést do stavu rovnováhy to, co moderní doba rozdělila (tělo a duši, rozum a víru, ženu a muže, mikrokosmos a makrokosmos, vědu a umění), a vychýlila tak celý svět a lidský život na stranu zla ve smyslu potlačení „ženského elementu“ (*eros*) „mužským“ (*logos*) a v důsledku toho narušení původní kosmické harmonie. Na druhé straně pak odmytizovat zbožštěný racionalismus moderního věku jako příčinu a zdroj zhoubného materialismu a moderních totalitarismů pravicových i levicových.

Rozpoznání nezanedbatelného subjektivního aspektu každého vědeckého poznání vedlo Sábata k odmítnutí jak konceptu objektivity, tak matematizace, resp. vyprázdňené kvantifikace světa chápané jako kritérium výkonnosti. Amorální věda (rozuměj stojící mimo dobro a zlo) založená na těchto dvou principech v kombinaci s dosaženým stupněm abstraktnosti odcizila člověka sobě samému, přičemž potlačila jeho přirozenou emotivnost a s nebyvalou silou zaútočila na jeho svobodu jako jeden z nejdůležitějších atributů bytí. Člověk tak upadl do světa, kde moc a byrokracie zaplnily vyprázdňený prostor

¹ Jako kandidát na Nobelovu cenu za literaturu Sábata podle vyjádření člena Nobelovy komise nepřichází v úvahu, protože jeho dílo je považováno za málo rozsáhlé. Je ironií osudu, že Sábata dílo je poměřováno právě kritériem, které nejvíce odmítá, totiž kritériem kvantifikace. Srov. Iparraquirre, Silvia, „Entrevista a Ernesto Sabato“. In: *El pintor Ernesto Sabato*. Madrid, Ediciones de Cultura Hispánica 1991, str. 28.

vyhrazený dřívě Bohu a metafyzice. Ztechnizovaný logos (srov. počítačový jazyk, který zaplňuje mysl mladé generace a který bychom mohli považovat za jeho obecně rozšířenou pokleslou variantu), který ovládl svět, pak pozbyl schopnost vyjádřit tajemství a podstatné pravdy lidské existence.

V souladu s kritikou celé západní židovsko-křesťanské civilizace od renesance po současnost vedené v tomto duchu Sábato zásadně odmítl dominantní trendy jejího vývoje a položil si nadčasové otázky týkající se bytí. Představuje-li diachronně založené uvažování v eseji *Hombres y engranajes* pomyslnou cestu po proudu času, pak v eseji *Heterodoxia* autor sestoupil do jakéhosi ahistorického bezčasí. Úvahami o vztahu ženy a muže v naší kultuře, resp. o potlačení ženského principu mužským se přiblížil konceptům, které známe ze starověkých kultur (Egypt) a z mysterijních doktrín (gnose). Zejména jeho reflexe desakralizované sexuality jakoby mimoděk naznačuje, že kořeny krize naší moderní civilizace jsou daleko hlubší, že nejsou pouze důsledkem působení takových faktorů, jako jsou peníze a rozum, nýbrž že tkví v samých základech židovsko-křesťanské civilizace, a mají tudíž duchovní povahu.

Chápání duše v její ambivalentnosti jednou jako subjektu poznání rozumem nedostupného, jindy zase jako temné vědomí nepřístupné oblasti lidské psyché vede Sábata od gnose k Jungově teorii nevědomí a zpět. Podobně jako švýcarský psychiatr, který vidí přímou souvislost mezi otřeseným světem a otřeseným vědomím (vpádem nekontrolovaných sil kolektivního nevědomí — duše), vysvětluje Sábato krizi našeho světa ztrátou původní celistvosti člověka v důsledku likvidace metafyzických hodnot a s tím spojené zbytnělé vůle ovládnout přírodu a s ní celý svět (současná globalizace to potvrzuje zcela jednoznačně). Stejně jako Jung vidí řešení tohoto stavu v kultivaci duchovního života konkrétního člověka a stejně jako on je skeptický ke všem technickým, materiálním a sociálním řešením této krize.

Kyvadlový pohyb příznačný pro Sábatovo uvažování uvádí do nových souvislostí matematiku a Boha², kvantovou teorii, Kantorova transfinitní čísla a Pýthagora, vědu bez svědomí a vědu se svědomím (alchymii), diskurzivní myšlení a imaginaci, rozum a víru, vědomí a nevědomí, vědu a umění, filozofii a poezii. Sábatovi se tak daří spojit to, co „člověk rozdělil“, přímět vnímavé čtenáře k přehodnocení některých „nedotknutelných pravd“ našeho moderního věku a položit si otázku, zda celá naše kultura a civilizace a s ní lidská existence není ve slepé uličce proto, že v jejích základech je zabudován osudový Omyl. V tomto ohledu je třeba přijímat Sábatoovy myšlenky jako výroky skutečného vědce³, nikoli jako „výmysly“ literáta. Sábato se tak de facto

² Srov. Sábato, Ernesto, *Hombres y engranajes. Heterodoxia*. Madrid, Alianza Editorial 1988, str. 39: „Cualquier cientista consecuente se negará a hacer consideraciones sobre lo que podría haber más allá de la estructura matemática, si lo hace, deja de ser hombre de ciencia en este mismo instante, para convertirse en religioso, metafísico o poeta“ (podtrženo námi).

³ Čtenářům, kteří snad až dosud považovali Sábata za zběhlého, neúspěšného vědce, připomínáme, že Sábato byl velmi nadějný a talentovaný fyzik (svědčí o tom jak udělení stipendia v Laboratoři Joliot-Curie, které mu bylo v důsledku válečného stavu v Evropě převedeno

vřazuje mezi velké zjevy minulosti, které s oblibou uvádí jako příklady těch, kteří ztělesňovali konflikt spočívající v samé podstatě křesťanství, konflikt mezi činem a kontemplací, mezi esencí a existencí, mezi extrémním racionalismem a dramatickou podobou iracionalismu („začínal jako fyzik a končí jako mystik“). Vidíme v něm jednoho z posledních univerzálních duchů a skutečných humanistů moderního věku.

Kritika jednostranného rozumu ho přivedla k umění a literatuře (literatuře metafyzické) jakožto jedinému a poslednímu prostředku schopnému zprostředkovat člověku, který pozbyl původní celistvost, poznání sebe sama zevnitř i zvenjšku v celé složité protikladnosti. Proti obecně rozšířeným tezím o krizi literatury 20. století postavil své pojetí literatury, která vyrůstá z krize, je produktem krize, pomáhá člověku tuto krizi překonávat, a kompenzovat tak destruktivní dílo lidského ducha. Ba co víc, v desakralizovaném moderním světě se má stát prostředkem sdělování duchovního poselství, přispět k vytvoření „nové víry“⁴ a přinést člověku novou naději. Takto pojatá literatura představuje jakousi „hermetickou konfiguraci“ se zjevným soteriologickým cílem. Je to svou podstatou literatura religiózní v původním slova smyslu (re-ligare — spojovat) a umělec/spisovatel je „*un delegado de las Furias*“.

V tomto neoplatónském duchu, který se podivuhodně podobá koncepci literatury středověkého literárního hnutí *Fedeli d'Amore*, které mělo zřetelný soteriologický význam, pak Sabato vytvořil své vlastní románové dílo sice nevelké rozsahem, zato však významné svým poselstvím, které se nicméně mnohým může jevit jako jedno z nejbahnálnějších. Je to hledání absolutna, cesta k neznámému a záhadnému Bohu⁵ a jeho nalezení, zjevení (román je „ontofanía“, „*una revelación de algo*“) v potměném, těžko srozumitelném a krutém, desakralizovaném světě stojícím na pokraji zkázy, světě zpochybných podstatných hodnot lidského života. „Neznámý Bůh“, který se nám skrze jeho románové dílo zjevuje, je také Bohem atomového fyzika nahlédnuvšího do tajemství hmoty. A stejně jako je tajemství hmoty ukryto v její hloubi, je tajemství Šabatových románů skryto v hloubi jeho textů.

Jeho románové postavy, ať už jsou to Juan Pablo nebo Martín, Sabato či Fernando, potácejíce se na pokraji propasti, jsou zoufalí idealisté ztracení v beznadějně materialistickém světě. Rouhajíce se a páchajíce hříchy hledají

do USA do Massachusetts's Institute of Technology (MIT), tak okamžitý nástup na místo profesora kvantové mechaniky v postrgraduálním studiu na Univerzitě v La Platě po návratu do Buenos Aires. O jeho návrat k vědecké práci usilovaly významné osobnosti argentinské vědy jako profesor Bernardo Houssay, Ernesto Gaviola a Einsteinův žák Quido Beck.

⁴ Toto pojetí literatury, resp. poezie, není v současné hispanoamerické literatuře ojedinělé. Setkáváme se s ním např. v poezii José Lezamy Limy, pro něhož stejně jako pro Danta je poezie totožná s vírou. Srov. Beaupied, Aída, *Narciso Hermético. Sor Juana Inés de la Cruz y José Lezama Lima*. Liverpool, Liverpool University Press 1997, kap. „El lenguaje del deseseo en la obra de José Lezama Lima“, str. 131–168.

⁵ Srov. Sabato, Ernesto, *Entre la letra y la sangre*, str. 61: „Un espíritu religioso no es alguien que necesariamente cree en Dios, sino alguien que vive preocupado y atormentado por el problema.“

Boha, přičemž jejich blasfemie vyznívá jako výraz víry v jeho existenci. Hledají klíč k tajemství světa, neboť tuší, že i tento otřesený svět, ve kterém je jim dáno žít, je v sobě skrývá. Juan Pablo sestupuje do hlubin své duše, Martín do hlubin zoufalství své nenaplněné lásky, Fernando do zakázané říše temnot, Sabato do labyrintu svého (ne)vědomí, aby všichni když ne přímo dospěli k Bohu, tak alespoň zahlédli jeho skrytou tvář: Juan Pablo prostřednictvím svého vyprávění — *anamnézy* (gnostickým rozpomínáním duše na svůj božský původ), Fernando prostřednictvím dramatické a bolestné vnitřní transmutace vrcholící alchymistickou svatbou otce a dcery, Martín, který se jako Fénix obrodí touto ohnivou tragédií, v dobrotě chudých (Hortensia Paz, Bucich), Sabato překonáním vlastní „schizofrenie“ (jak říká sám autor „limpiando mi inconsciencia con las ficciones“⁶) a nalezením nejvyššího poznání („Paz“, *smíření, conuinctio mystica — Lapis — Kristus*). Neznámý Bůh, kterého Sábátovy postavy zahlédnou, představuje spásu ve smyslu nalezení mytického středu (Fernandova — Sabatova „alfa a omega“), životního ukotvení (vyprávění/umění v případě Juana Pabla), skryté harmonie a lásky (krása sněhem pokryté Patagonie, kristovská láska Hortenzie Pazové v Martínově příběhu), které dávají smysl bytí ve světě zrelativizovaných hodnot.

V Sábátově díle je Bůh skryt nejenom ve vyústění jednotlivých individuálních příběhů tak, jak je osvětluje mytologický hypotext, nýbrž také v použité alchymistické a číselné symbolice. Všude tam, kde bychom měli sklon přitakat inherentní sémantické ambivalentnosti (viz níže) Sábátových textů jako výrazu nové beznaděje, nás číselná symbolika, která jednoznačně odkazuje k pýthagorejskému řádu a harmonii světa (triáda v *Tunelu*, božská tetraktys v *Knize o hrdinech a hrobech*, „zlatý řez“ v *Abaddónovi*), přesvědčí, že v nejhlubších strukturách textu je zakódován „Neznámý Bůh“.

Proto se nesmíme touto ambivalentností nechat zmást. Sábátovo románové dílo (v souladu s jeho vlastním pojetím románu) jako emanace ambivalentní duše a jako mimeze její „propastnosti“ (v souladu s pojetím platónským) nemůže nebýt vnitřně ambivalentní (pomineme-li ambivalentnost románu jako základní vlastnost žánru). Inherentní ambivalentnost je také důsledkem toho, že umělecká próza je autorovi prostředkem k překonání vlastního vnitřního dualismu exaktního vědce („Sábato de día“) a hermetika/mystika („Sábato de noche“). Ambivalentnost totiž neznamená rozdělení a oddělení, nýbrž právě naopak naprostou prostupnost, permeabilitu či dokonce osmózu. Tato prostupnost, kterou pozorujeme mezi autorovým vědomím a nevědomím, dostává výraz nejenom na úrovni diskurzu (eseje / román), nýbrž i postav (nejmarkantnější prostupnost je patrná mezi postavami Fernanda, Bruna, Sabata) a symbolů (viz níže). Prostupnost hranice mezi protiklady, která způsobuje, že postavy a věci se nám jeví podle toho, z jakého úhlu je pozorujeme (např. Juan Pablo jako kat i oběť, metafyzické jako psychologické, María jako milenka i matka, Alejandra jako vražedkyně i jako

⁶ Sabato, Ernesto, *Antes del fin*. Barcelona, Seix Barral 1999, str. 65.

božská panna zasvětitelka, incest jako hřích i jako alchymistické smíření protikladů), umožňuje, že oslepený poutník zákázanou říší nám podává její přesný popis, hledač ďábla dosáhne svého zbožštění a Kníže Temnot vládne světu a pracuje na jeho zkáze prostřednictvím Světla („osvícení“-rozum-atomová zkáza).

Tato ambivalentnost je rovněž dána symbolickým jazykem, který Sábato používá. Ačkoli je charakterizován apriorně přiřazeným významem, symbol chápaný obecně nelze redukovat pouze na jeho stránku jazykovou, protože je svou povahou ukotven v oblasti mimojazykové, která v našem případě odkazuje spíše ke zkušenosti náboženské a sakrální. Jeho jazyková stránka je tak podrážena aspektem mimojazykovým a extraliterárním a z tohoto důvodu mu lze přiřazovat apriorní významy v několika úrovních jeho existence: např. na úrovni estetické, metafyzické, náboženské, psychologické, archetypální. Posuzovat symbol z hlediska logicko-vědecké pravdivosti je nemožné, přitom ovšem z hlediska antropologického vyjadřuje jisté životní či existenciální pravdy paradoxním, analogickým, nepřímým jazykem, který je svou povahou „neprůhledný“. „Neprůhlednost“ symbolu je zdrojem ambivalentnosti, která je charakteristická pro jeho sémantickou artikulaci. Uvnitř literárního textu pak funguje jako významový uzel, ve kterém významy konvergují nebo divergují a u kterého je třeba posoudit, který apriorní význam je pro daný kontext dominantní (snový, mytologický, náboženský, obecně kulturní, atd.).

Tyto významotvorné procesy bylo možno nejlépe pozorovat u symbolů alchymistických — „lenguaje ambiguo de los alquimistas“, „símbolos para iniciados“, kde např. u symbolů jako *drak*, *incest*, *ryba* významy výrazně divergují s významy křesťanskými, nebo naopak u symbolů *ohněň*, *zlato* — *Chrysos*, *kámen*, *proměna Krista na hoře Tabor* s významy křesťanskými silně konvergují. Dále na zdvojení identity postav (Juan Pablo, María) prostřednictvím symbolických apriorních významů jejich křesťanských jmen. U jiných křesťanských jmen, jejichž apriorní symbolický význam není tak dominantní, jsme pozorovali hru s významem mytickým (Martín — sv. Martin) nebo historickým (Alejandra — Alexandrie). U jiných jmen se využívá jejich denotační (Vidal Olmos, Celestino Iglesias, Paz) nebo anagramatický (Soledad — dedalos) potenciál.

Rovněž sémantická inverze mytických struktur (v případě iniciačního mýtu jde o zbožštění hříšníka, u persekučního mýtu o přeměnu pronásledovatele v pronásledovaného, v gnostickém mýtu o zápasu Knížete světla s Knížetem temnot vítězí Kníže temnot ovládnutím světla) zakládá vnitřní ambivalentnost textu. Prostupnost oné pomyslné hranice mezi protiklady je na úrovni diskurzu dána přerůstáním jednoho žánru v druhý (románu — *narace* v eseji — *reflexi*) a jejich vzájemným prolináním v kombinaci s prostupností Sábatoových vlastních textů s texty cizími (*Jitro kouzelníků*, popisy Jungových snů, *Zelený sen*, biblické citáty, publicistické texty, poezie). Ambivalentnost románového času je dána plynulým přechodem z času historického do času mytického (z času činu do nadčasové meditace — *Tunel*, z času historického po-

vstání do času ahistorického mystického zasvěcení — *Knihy o hrdinech a hrobech*, nebo z času individuálního života do času onirického — somnambulního putování duše v noci zjevení — *Abaddón, el exterminador*). Románový prostor je zdvojen přechodem z prostoru „reálného“ (ulice Buenos Aires — *nahoře*) do prostoru mytického zasvěcení (fantasmagorické podzemí metropole — *dole*) nebo snové čtvrté dimenze. Ambivalentní je i mísení skutečných událostí a postav s fiktivními. Ambivalentní je vyprávěč vystupující jednou jako pasivní zapisovač obrazů přicházejících k němu z jeho nevědomí (říká jim výpody vlastní posedlosti), jindy jako aktivní průzkumník, jak sám říká, jakéhosi imaginárního labyrintu. Ambivalentní je zpráva (úřední sdělení) s mytotvorným obsahem. Ambivalentní je i skutečnost, že prostředkem překonání tragického dualismu a dosažení metafyzického prožitku je literatura (text — logos), kterou Sábato kritizuje jako nástroj iluzí a pro její neschopnost vyjádřit metafyzické. Psaní, ke kterému je Sábato vyzýván zjevujícími se přízraky (ohnivá furie), je tak jakýmsi balancováním na hranici možného a nemožného, přirozeného a nepřirozeného, banality a sakrality, pomíjivosti a věčnosti, zjeveného a skrytého, vážného a nevážného. Je to „hledání klíčů“ k prapůvodnímu tajemství neboli jakéhosi pomyslného Prvního, prapůvodního textu, pravého Logu⁷, který vypráví o ztracené jednotě a harmonii lidské existence.

Ve vědomí nesdělitelnosti nejenom metafyzických pravd, nýbrž reality jako takové pak pramení symbolický jazyk pro Sábátovy romány charakteristický. Jako nositel jejich významového jádra je sám o sobě výrazem odmítnutí západního logocentrismu, výrazem nevíry v mimetickou schopnost jazyka (která je příznačná pro hispanoamerickou literaturu období tzv. *boomu*) a snahou o nový způsob poznání, který směřuje proti proudu moderního racionalismu⁸ a logocentrismu a hledá „pravdu“ v zakázaných nebo zapomenutých oblastech lidské existence. Tento symbolický jazyk představuje jakýsi amalgam obecně ezoterické symboliky, neboť obsahuje symboly příznačné pro pythagorejský systém (putování duše, číselná symbolika), novoorfismus (hlava oddělená od těla), gnozi (zápas Knížete světél s Knížetem temnot), alchymii (drak, salamandra, athanor, incest, mystická svatba, cauda pavonis, Kámen mudrců) biblické (eschaton, přeměna Krista na hoře Tabor, alfa a omega, oko, ryba, schodiště, křestní jména novozákonních postav).

Ezoterické texty, ve kterých mají tyto symboliky původ a tvoří jejich významové jádro, vyjadřují potřebu pojmenovat (uchopit) tajemství života a předat toto poselství dalším generacím s dvojitým cílem: udržet lidský život v kontaktu s tímto tajemstvím, a tak ho osvobodit ze zajetí konečnosti a smr-

⁷ Opět nemůžeme nepřipomenout Melkiadesovy rukopisy z *Sto roků samoty* Garcíi Márqueze.

⁸ Srov. Sábato, Ernesto, *Entre la letra y la sangre*, str. 42: „Esta cultura nuestra a base de libros ha sido exagerada y hemos menospreciado a antiguas culturas que no se hicieron sobre el alfabeto sino sobre otras cosas más importantes: una sabia mitología, un hermoso equilibrio con el cosmos, una amistad con la muerte, un sentimiento sagrado de los grandes momentos de esta existencia tan desdichada, hoy tan desacralizada: el nacimiento, la pubertad, la unión de los sexos, los hijos y finalmente la muerte“.

telnosti hmotného těla. Život těch, kteří byli schopni toto poselství ezoterických textů rozpoznat a integrovat, získal rozměr nekonečnosti a věčnosti, který v jejich myslích oslaboval trauma způsobené vědomím úpadku a smrtelnosti těla.

Na tuto tradici v dávné minulosti pro lidský život tak důležitou, která měla navíc velký vliv na lidskou imaginaci a odráží se ve světové literatuře do dnešních dnů (Alejo Carpentier, Hermann Hesse, Michel Tournier, Marguerite Yourcenar), Sábato navazuje jak svými esey, tak svými romány. Stačí vzpomenout na jeho „GENEALOGÍA DE LA ETERNIDAD“ v esey *Heterodoxia* (Egypt — Pýthagorás — Platón — pýthagorejské a orfické dědictví — geometrie — křesťanství), kterou jako by celou zabudoval do své umělecké prózy v podobě symbolů nebo symbolických a mytologických struktur. Nejpůsobivější z nich je obraz Fernandovy alchymistické transmutace vrcholící mystickou svatbou. Skrze alchymistickou symboliku, která je ze všech nejvýraznější a v jeho textech nejmasivněji zastoupená, autor vytváří jakousi novou metafyziku, nové vědění (protipól maskulinní Moci — *Logu*) nabyté sémantickými transgrese, fúze, identifikací, konjunkcemi, jejichž středem je vždy ženská bytost — *Eros*⁹ (vzpomeňme na jeho *vuelta a la mujer* — María, Alejandra, María de la Soledad) představující všechny archetypální ženské role, jak je chápala ezoterická tradice: milenky, zasvětitelky a bohyně.

Jakýmsi přirozeným korelátém této alchymistické symboliky je „alchymie“ textová (transtextovost) jakoby touto symbolikou inspirovaná či dokonce přímo generovaná. Prostřednictvím transtextových postupů Sábato sleduje několik cílů: a) mytologické hypotexty, zejména pak diskurz a symbolika alchymistických textů ve „Zprávě o slepících“, která je podle nás významovým jádrem celého Sábatova románového díla¹⁰ stejně jako Sábatoův náhrobní kámen je jeho kamenem úhelným, vyjevují hermetickou a soteriologickou konfiguraci díla postulovanou Sábatoými esey; b) transtextové postupy umožňují významové amplifikace a propojení všech tří románů v jeden celek — lze hovořit o jakési textové osmóze (téma slepoty a zápas Knížete světla a Knížete temnot); c) tytéž postupy vytvářejí textové bludiště, které tak dubluje téma labyrintu a významově doplňuje zmíněnou hermeticko-soteriologickou konfiguraci díla; d) kombinace aluzí (nejčastěji používaný intertext) na fiktivní texty (Sábatoovy romány) s aluzemi na texty se skutečným referentem (např. korespondence s nakladateli a překladateli) dokresluje celkovou inherentní ambivalentnost a prostupnost díla. Jako ambivalentní vnímáme i napětí mezi vážností (danou jak posláním literárního díla v Sábatově pojetí, tak jeho tématickou závažností — zkoumání člověka = „la indagación

⁹ Srov. Eliáš a Salome z Jungova snu, kap. II. 1. 1, pozn. 46.

¹⁰ Sábato sám ji považoval v roce 1972, tedy před vydáním *Abaddóna*, za „el nudo, el núcleo central, la parte más significativa de la novela“. Srov. Lorenz, Günter W., *Diálogo con Latinoamérica*, str. 85.

del Mal“) a zřetelným ludickým aspektem transtextovosti. Tento ludický aspekt je vyvolán jednak juxtapozicí textů, která navozuje dojem hravosti, někdy dokonce ironizuje a karikuje sdělované skutečnosti, jednak subverzivností transtextového přediva, které zpochybňuje mj. identitu vypravěče, a tak pravé významy spíše zahaluje a jejich interpretaci znesnadňuje. Napětí, které tak vzniká, chápeme jako příznak úporného hledání smyslu (absolutna) skrze text a současně jako zkoumání samotného žánru a jeho možností.

Textové bludiště stejně jako onen mytický labyrint v sobě skrývá tajemství (= význam). Bludiště se nám proto jeví jako onen námi hledaný průsečík tematické neměnnosti (lépe řečeno tematických konstant) a dynamické proměny tvaru, kterou Sábato románové dílo vykazuje. Ve středu tohoto labyrintu pak sídlí Sábatoův „Neznámý Bůh“, skrze něhož se vyjevuje Sábatova „cosmovisión inmanente“, charakteristická pro každé velké dílo. Bůh skrytý v hloubi univerza stvořeného romanopiscem tak tvoří protipól vědy, onoho „království přízraků“ („reino de fantasmas“), jak ji pojmenoval vědec („si hay algo seguro en nuestros conocimientos es la verdad de que todos los conocimientos actuales son total o parcialmente equivocados“).

Tato tendence kulminuje v Sábatově třetím románu *Abaddón, el exterminador*, labyrintu nesourodých a cizorodých textů, který jako by byl vytvořen podle alchymistické zásady slučování nesourodých látek za účelem dosažení nové kvality. Je to pokus vytvořit *Opus magnum* jako výsledek textové transmutace, během níž v souladu s týmž alchymistickým principem dojde i k vnitřní proměně adepta (autora) ve smyslu jeho vlastní duchovní spásy (Kámen = pravé vědění = mlčení).

Pro Sábata samotného se tak jeho vlastní dílo stalo velkým duchovním dobrodružstvím, dobrodružstvím „posledního“ skutečného humanisty v dehumanizovaném světě. Poselství jeho díla, které se vyznačuje velkou jasnoživostí, je o to významnější, že je podloženo dnes tak vzácným autentickým životním postojem (Sábato opustil slibnou a zajištěnou kariéru vědce a vydal se na nejistou dráhu spisovatele doprovázenou materiálními a existenčními problémy). Jde o dílo, které se může stát velkým duchovním dobrodružstvím každému vnímavému a citlivému čtenáři. Stalo se předmětem obrovského počtu interpretací, jako by Ernesto Sábato nenapsal pouze tři romány, nýbrž nekonečný počet různých knih (ve světle tohoto zjištění se důvod švédské akademie pro neudělení Nobelovy ceny Ernestu Sábato jeví jako naprosto malicherný). Množství rozdílných, někdy až protichůdných interpretací je zpravidla znakem geniálního díla a tato skutečnost autorovi tedy spíše lichoťí. Jedno však je podle nás důležité, neboť se domníváme, že je to i autorova intence: aby se jeho čtenáři neminuli s jeho „Neznámým Bohem“, aby stejně jako jeho tragické postavy alespoň letmo zahlédli jeho skrytou tvář. Aby se na chvíli zastavili ve svém šíleném běhu zinformovaným světem a pocítili, že přece jen existuje.